

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN KOBİ'LERDE FARKINDALIĞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ISPARTA İLİ ÖRNEĞİ

A RESEARCH ON SME-AWARENESS OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM: THE CASE OF ISPARTA

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZÇELİK¹

Zehra KILINÇ²

ÖZ

Teknolojideki değişime paralel olarak değişerek gelişen günümüz rekabet ortamlarında, işletmelerin kaliteli bilgiye olan ihtiyaçları artmaktadır. Muhasebe bilgi sistemi, KOBİ'lerin ihtiyaç duyduğu muhasebe bilgilerini üreten alt bilgi sistemidir. İyi tasarlanmış ve işletmenin organizasyon yapısına entegre edilebilmiş muhasebe bilgi sistemi, KOBİ'lerin hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Çalışmanın amacı, KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin unsurları, işleyişi, raporları ve katkıları açısından farkındalığının tespit edilmesidir. Amaç doğrultusunda, Isparta'da faaliyet gösteren KOBİ yönetici ve çalışanları üzerine anket uygulanmıştır. Veriler ve çalışma kapsamında geliştirilen hipotezler, SPSS programında analiz edilmiştir. Çalışmanın analiz kısmında, KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin unsurları, işleyişi, raporları ve katkıları konularında yönetici ve personellerin görüşleri ve görüşleri arasında farklılıkların olup olmadığı analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, KOBİ muhasebe bilgi sistemleri ile ilgili görüşler değerlendirilmiş ve katılımcıların görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar doğrultusunda, KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin etkinliğinin artırılabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, İşletme Bilgi Sistemleri, Muhasebe Bilgi Sistemi.

JEL Sınıflandırma Kodları: M40, M41.

ABSTRACT

In a more competitive environment that increases with an alteration in parallel to the changes in technology, the needs of enterprises for quality information are increasing. Accounting information system is a sub-information system that produces the accounting information needed by SMEs. A well-designed accounting information system that can be integrated into the organization's organizational structure will make it easier for SMEs to achieve their goals. The aim of the study is to determine the awareness of SMEs in terms of the elements, functioning, reports and contributions of the accounting information system. For this purpose, a questionnaire is conducted on the managers and employees of SMEs operating in Isparta. The data and the hypotheses developed within the scope of the study are analysed in SPSS program. In the analysis part of the study, whether there are differences between the views and opinions of managers and staff about the elements, operation, reports and contributions of accounting information system in SMEs is analysed. As a result, opinions about SME accounting information systems are evaluated and statistically significant differences are found between the opinions of the participants. In line with the results, suggestions are made to increase the efficiency of the accounting information system in SMEs.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hakanozcelikdu.edu.tr

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, zehra88@outlook.com

Keywords: Small and Medium Enterprises, Business Information Systems, Accounting Information System.

JEL Classification Codes: M40, M41.

1. GİRİŞ

Bilgi, içinde yaşadığımız bilgi iletişim çağının en önemli değeridir. İşletmelerin tüm faaliyetleri bilgi kullanımı ile gerçekleştirilmektedir. İşletmelerin ihtiyaç duyduğu bilgi, işletme bilgi sistemlerinden ve işletme dışı kaynaklardan temin edilmektedir. İşletme bilgi sistemleri, işletmelerin temel fonksiyonları temelinde geliştirilmiş olup, muhasebe, pazarlama, üretim, personel ve yönetim bilgi sistemi gibi genel sınıflandırmaları söz konusudur. Bu bilgi sistemleri içinde, muhasebe bilgi sistemi ürettiği bilginin hacmi ve stratejik değeri açısından ön plana çıkmaktadır. Muhasebe bilgi sistemi, işletmenin diğer bilgi sistemleri ile yoğun işbirliği neticesinde bilgi sistemlerinin merkezinde yer almaktadır.

Muhasebe bilgi sistemlerinde, işletmelerin ve paydaşlarının ihtiyaç duyduğu muhasebe bilgileri üretilmektedir. Üretilen muhasebe bilgileri, işletmenin iç ve dış bilgi kullanıcılarına ulaştırılır. İşletme sahip ve yöneticileri karar alma süreçlerinde, yatırım kararlarında, işletmenin değerinin tespitinde, performans değerlemesinde olduğu gibi birçok stratejik konularda muhasebe bilgilerini kullanmaktadırlar. İşletme personeli gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerle ilgili ve özellikle kendi kazançlarının hesaplanması gibi konularda muhasebe bilgilerini kullanmaktadırlar. İşletme dışı bilgi kullanıcıları olarak rakipler, kendi performanslarının değerlendirilmesinde, yatırımcılar işletme değerinin vb. yatırım kararlarının değerlendirilmesinde, tedarikçi ve satıcılar işletmenin ekonomik ve finansal analizi gibi birçok konuda muhasebe bilgilerini kullanmaktadırlar. Yine dış bilgi kullanıcıları olarak, işletmelerin yabancı kaynak ihtiyaçlarını karşılamış oldukları finans kuruluşları da, kredi talebini değerlendirmek üzere muhasebe bilgilerini kullanmaktadırlar. Yukarıda sayılanların dışında toplumun tamamı ile ilgili olan, vergi, sosyal güvenlik ve sigorta gibi konularda ilgili kamu kuruluşları işletmeler tarafından üretilen muhasebe bilgilerini kullanmaktadırlar. Muhasebe bilgilerinin kullanıcı sayısının çok fazla olması değerini ve etkileşim alanını artırmaktadır.

Ekonominin temel taşlarından olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ), ekonomik kalkınmayı ve refah düzeyin artmasına olumlu katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada da Isparta ilinde faaliyetini sürdüren KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin farkındalığı üzerine bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, KOBİ'lerde farklı bölüm ve pozisyonlarda çalışanlara uygulanan anket ile MBS kayıt ve belge düzeni, personeli, raporları ve katkıları konularındaki farkındalıkları ölçülmeye çalışılmıştır.

2. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ

Muhasebe bilgi sistemi, işletme bilgi üretim süreçlerinin muhasebe yönünü yansıtmaktadır. Bir işletmenin finansal nitelikteki verilerini toplayıp kayıt altına alan ve bilgi üretim süreçlerinde ihtiyaç duyulan muhasebe bilgilerini üretmek iç ve dış bilgi kullanıcılarının hizmetine sunan bir bilgi sistemidir (Romney, Steinbart ve Cushing, 1997: 2). İşletme bilgi sistemleri, işletmede üretilen ve dış kaynaklardan temin edilen bilgiyi yönetmektedir. İşletme bilgi sistemleri içinde en eski olan ve yaygın kullanılanı muhasebe bilgi sistemidir. (Hacıhasanoğlu ve Erdoğan, 2019: 80).

Muhasebe bilgi sistemi, muhasebenin türleri olarak finansal muhasebe ve maliyet muhasebesi alt bilgi sistemlerini de kapsayan bir bilgi sistemidir. İşletme bilgi sistemlerinden birisi olan muhasebe bilgi sistemi, en önemlisidir. Ayrıca muhasebe bilgi sistemi bu güne kadar en çok kullanılan ve geliştirilen bilgi sistemidir (Sürmeli, 2006: 32).

İşletmeler sürekliliğini devam ettirmek ve hedeflerine ulaşmak için, fon kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple, fon işletmenin faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde çok büyük bir öneme sahiptir. Verimli ve etkin bir mali yapı, işletmelerin amaçlarına ulaşabilmeleri için ihtiyaç duymuş oldukları araçlar içerisinde kritik öneme sahiptir (Gökçen, 2007: 292).

Muhasebe sistemi muhasebe temel kavram, ilke, standart ve yasalar çerçevesinde işletmenin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlere ilişkin bilgilerin kaydedilmesi ve açıklanması amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. Muhasebe bilgi sistemi ise, verilerin bir girdi olarak işlendiği ve bunun sonucunda belirli bir çıktının elde edildiği bir süreçtir. Bu süreçte çeşitli belgelerden elde edilen verilerin sisteme girişi yapılır ve bilgi işlem faaliyetleri kayıt altına alınarak çıktıya dönüştürülür ve raporlar aracılığıyla yetkili kişilere sunulur (Gökdeniz, 2005: 87). Muhasebe bilgi

sisteminin temel amacı, işletmeler açısından finansal durumların takibini sağlamak ve önemli kararlar alırken bu bilgi sisteminden faydalanmasını sağlamaktır (Mizrahi, 2011: 311).

Muhasebe bilgi sistemi, KOBİ bilgi sistemleri içinde biçimsel olan tek bilgi sistemi olarak ön plana çıkmakta (Sevim, 2006:45) ve işletmelerin dili olarak tanımlanmaktadır (Atabey, Parlakkaya, Kurşunel ve Alagöz, 2003: 7). Muhasebe işlemlerinin düzenli işleyişi, muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ile ilgilidir. Muhasebe bilgi sistemi etkinliği, sistemin unsurlarının yeterliliği ile doğrudan ilişkilidir. Unsurların en önemlisi de personel unsurudur. Personel yeterliliği, üretilen bilgilerin kalitesini doğrudan etkileyecektir.

3. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, Isparta'da faaliyet gösteren KOBİ çalışan ve yöneticilerinin, muhasebe bilgi sisteminin işleyişi, unsurları, çıktı ve katkıları ile ilgili görüşlerini anket yöntemi ile test edip, KOBİ'lerdeki muhasebe bilgi sistemi farkındalığını tespit etmektir.

Muhasebe bilgi sistemi işletmelerin temel bilgi sistemlerinden olup, KOBİ'lerin büyüme, kurumsallaşma ve sürdürülebilirlikleri için önemli bir araçtır. Bu bağlamda, muhasebe bilgi sistemi farkındalığının KOBİ'lerde geliştirilerek, vergi amaçlı muhasebenin ötesinde bilgi amaçlı muhasebe uygulamalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışma amacı doğrultusunda, KOBİ yönetici ve çalışanlarına uygulanan anket çalışması ile, Isparta'da KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin farkındalık ve kullanım seviyesi tespit edilerek, gerekli öneriler geliştirilmiştir.

Literatürde KOBİ'lerin muhasebe bilgi sistemleri ile ilgili benzer çalışmalar mevcut olup, bu çalışmada KOBİ muhasebe bilgi sistemleri; işleyiş, unsur, çıktı ve katkıları açısından dört farklı kategoride ele alınarak incelenmiştir.

3.2. Çalışmanın Ana Kütlesi, Örnekleme ve Kısıtları

Çalışmanın ana kütlesi, Isparta'daki KOBİ'lerden oluşmaktadır. 2019 yılı Ocak ayı KOSGEB veri tabanına kayıtlı KOBİ sayısı 9.500'dür (KOSGEB, 2019: 53).

Yazıcı ve Erdoğan'a göre, örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde, $\alpha=0,05$ önemlilik seviyesinde 240 sayısı yeterli olacaktır (Yazıcı ve Erdoğan, 2004: 50). Söz konusu örneklem hesaplaması dikkate alınarak, ana kütle olarak Isparta'daki yaklaşık 10.000 KOBİ'ye karşılık olarak, araştırmanın örnekleme zaman kısıtı da dikkate alınarak, 250 KOBİ olarak belirlenmiştir. 250 KOBİ'de, elde bilgiler ve yapılan analizleri bütün KOBİ ve işletmeler için geçerli olmaması çalışmanın bir diğer kısıtı olarak değerlendirilebilir.

3.3. Çalışmanın Yöntemi

Anket yöntemi, araştırmada veri toplama aracı olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler, Isparta'da 2019 yılında faaliyet gösteren KOBİ'lerden rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 250 işletmenin farklı pozisyonlarında çalışan yönetici veya çalışanları ile yüz yüze görüşerek anket yöntemiyle elde edilmiştir. Anket çalışması, her işletme adına 1 yönetici veya personele uygulanarak 250 kişi ile görüşülerek gerçekleştirilmiştir.

Dört bölümden oluşan anket sorularının ilk bölümünde, demografik sorulara yer verilmiştir. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinin geliştirilmesinde Esmeray ve Buluş Dağlı (2017) çalışmasındaki anketten faydalanılmıştır. Bölüm 1'de bulunan 10 madde yönetimin kararlarındaki önemini ve işletmelerde muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ölçülmüştür. Bölüm 2'de bulunan 20 madde işletmelerde muhasebe bilgi sisteminin algılanma seviyesini ölçmek ve bölüm 3'de bulunan 6 madde ise işletmelerde muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetimine getirdiği yenilik algısını belirlemek amacı ile oluşturulmuştur. Bu ölçekler 5'li likert tipindedir (1= Kesinlikle Katılmıyorum, ...5= Kesinlikle Katılıyorum).

3.4. Çalışma İle İlgili Literatür Taraması

KOBİ'lerde finansal raporlamaya ilişkin olarak çeşitli ülkelerde daha önce yapılan çalışmalarda, genel olarak işletmelerde muhasebe bilgi sistemi farkındalık düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Köse, 2009: 115). Literatürde KOBİ'lerde muhasebe bilgi sistemi üzerine yapılan ve ulaşılabilen çalışmalar kronolojik olarak aşağıda sıralanmıştır.

Dinç vd. (2008) çalışmalarında, kurumsallaşma ile muhasebe bilgi sisteminin arasında istatistiksel anlamda bir ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda, muhasebe bilgi sistemi ile kurumsallaşma arasında, pozitif ve güçlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca muhasebe bilgi sisteminin etkinliği, kurumsallaşmayı sağlayan faktörlerden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Grande, Estebanez ve Colomina (2011) muhasebe bilgi sisteminin etkin kullanımını ölçmek amacıyla, İspanya’da KOBİ’ler üzerine yapmış oldukları çalışma sonucunda, muhasebe bilgi sistemlerinin işletme performanslarını olumlu yönde etkilediği tespit etmişlerdir.

Akgün ve Kılıç (2013), çalışmalarında, muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetimi üzerindeki etkisini araştırmış oldukları çalışma sonucunda, muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetimini olumlu yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Neogy (2014), çalışmasında işletmelerin muhasebe bilgi sisteminin etkinliğini değerlendirmek amacıyla, Bangladeş’te faaliyet gösteren mobil telekomünikasyon işletmeleri üzerine anket çalışması yapmıştır. Çalışma sonucunda, muhasebe bilgi sistemlerinin işletme yönetimlerine olumlu katkı sağladığı ve etkin olduğu tespit edilmiştir.

Bayraktaroğlu, Sarıtaş ve Kalkan (2015), KOBİ’lerdeki yöneticilerin karar alma aşamasında muhasebe bilgi sistemindeki raporların ne derece etkin kullandıklarını tespit edilmesi üzerine bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda, işletme sahiplerinin ve yöneticilerin muhasebe bilgilerini yalnızca yasal açıdan zorunlu olarak görmeyip, ayrıca yöneticilerinin karar almasına yardımcı olduğunu ve muhasebe bilgilerini işletmenin mali kontrol ve denetiminin yapılması amacıyla kullandıklarını tespit etmişlerdir.

Atmaca ve Akar (2016) muhasebe bilgi sisteminin işletmeler üzerindeki etkinliğini ölçmeyi amaçladıkları çalışmanın sonucunda, muhasebe bilgi sisteminin işletmeler üzerinde önemli bir yere sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Esmeray ve Buluş Dağlı (2017) yapmış oldukları çalışmalarında, muhasebe bilgi sisteminin, KOBİ’ler üzerindeki etkilerini, yönetimin muhasebe bilgi sistemini anlama düzeyinin ve bu sistemin yönetime getirmiş olduğu yenilik anlayışı ile söz konusu anlayışın işletmeler üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak, muhasebe bilgi sisteminin işletmelerin faaliyet süreçleri, kullanmış oldukları teknoloji düzeyi, hukuki statüleri ve yöneticilerin eğitim düzeyleri gibi unsurlar üzerinde olumlu etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Demir ve Tanyıldızı (2018), üretici KOBİ’lerde muhasebe bilgi sisteminin farkındalığı üzerine Elazığ ilinde bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda, KOBİ’lerde muhasebe bilgi sistemi farkındalığının geliştiği ve muhasebe bilgilerinin yaygın kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Erdoğan (2018) çalışmasında, İstanbul ilinde faaliyet gösteren imalatçı KOBİ’lerin kurumsallaşma düzeyleri ile muhasebe bilgi sisteminin etkin kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, kurumsallaşma düzeyleri ile muhasebe bilgi sisteminin etkin kullanımı arasında, istatistiksel anlamda pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Atalay (2019) Sivas Organize Sanayi Bölgesinde 2018 yılında faaliyet gösteren KOBİ’ler üzerine yapmış olduğu araştırmada; muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ölçülmeye ve karar alma sürecinde kullanım düzeyi tespit edilmesini amaç edinmiştir. Araştırma sonucunda, muhasebe bilgi sisteminin KOBİ’lerde etkin bir şekilde çalıştığı ve işletmelerin karar alma süreçlerinde ihtiyaç duydukları kaliteli bilgileri ürettiği görülmüştür.

Hacıhasanoğlu ve Erdoğan (2019) KOBİ’lerde kurumsallaşma düzeyinin muhasebe bilgi sistemi üzerindeki etkisini, İstanbul’da faaliyet gösteren imalat işletmelerinde yapılan bir çalışma ile araştırmışlardır. Araştırma sonucunda, KOBİ’lerin kurumsallaşma düzeyleri ile muhasebe bilgi sisteminin etkin kullanımı arasında, istatistiksel anlamda pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

3.5. Çalışmanın Bulguları ve Analizi

Bu bölümde, çalışmada elde edilen bulgular ve analizlerine yer verilmiştir.

3.5.1. Güvenirlilik Analizi

Tablo 1 güvenilirlik analizinin sonuçlarını içermektedir.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

İfadeler	Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
MBS Kayıt ve Belge Düzeni ile İlgili Görüşler	0.935	13
MBS Personeli ile İlgili Görüşler	0.827	5
MBS Finansal Raporları ile İlgili Görüşler	0.921	10
MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	0.918	7

Tablo 1'deki değerlere göre; dört grupta elde edilen sonuçlar birinci, üçüncü ve dördüncü gruplarda $0.90 \leq \alpha \leq 1.00$ aralığında gerçekleşmiş olup, sonuçlar yüksek derecede güvenilir olarak değerlendirilmiştir. İkinci grupta ise sonuç $0.60 \leq \alpha \leq 0.90$ arasında olduğundan oldukça güvenilir olarak bulunmuştur (Can, 2014: 369).

3.5.2. Genel Bilgiler

Tablo 2'de ankete katılan KOBİ'lerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 2'de katılımcıların yaklaşık % 40'ının muhasebe personeli ve % 47'sinin lisans mezunu olarak olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan KOBİ'lerle ilgili verilerde en yüksek değerler olarak; % 68'nin şahıs şirketi, % 76'sının personel sayısının 10-49 kişi arasında olduğu, 2018 yılı cirolarının % 50'sinin 8.000.000-40.000.000 TL aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar, işletmelerinde teknoloji kullanım düzeyini; % 25'i ileri ve % 75'i ise orta seviyede gördüklerini belirtmişlerdir. KOBİ'lerin faaliyet gösterdikleri sektör oranları incelendiğinde, en yüksek katılımın % 32 ile Gıda sektöründe olduğu görülmektedir.

KOBİ çalışanlarının demografik özelliklerine göre oluşturulan maddelere katılma seviyeleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla hipotezler oluşturulmuş, verilere öncelikle normallik testleri yapılmış ve verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle hipotezlerin analizinde, hipotezlerin analizinde Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis Varyans analizi testleri uygulanmıştır.

Tablo 2. KOBİ ve Katılımcılarla İlgili Bilgiler

Değişkenler	Frekans	Yüzde	Değişkenler	Frekans	Yüzde
Katılımcının Firmadaki Pozisyonu			İşletmenin Hukuki Statüsü		
Genel Müdür	56	22.4	Anonim Şirket	19	7.6
Genel Müdür Yardımcısı	25	10.0	Limited Şirket	61	24.4
Muhasebe Müdürü	47	18.8	Şahıs Şirketi	170	68.0
Finans Müdürü	21	8.4	İşletmede Kullanılan Teknoloji Düzeyi		
Muhasebe Personeli	101	40.4	İleri	62	24.8
Katılımcının Eğitim Durumu			Orta	188	75.2
Lise	61	24.4	İşletmenin Dâhil Olduğu Sektör Grubu		
Önlisans	53	21.2	Tekstil	35	14.0
Lisans	117	46.8	Gıda	79	31.6
Yüksek Lisans	15	6.0	Plastik	13	5.2
Doktora	4	1.6	Ağaç ve Ağaç Ürünleri	5	2.0
İşletmenin 2018 Yılı Cirosu			Taş ve Toprak	15	6.0
100.000-999.999	48	19.2	Otomotiv	12	4.8
1.000.000-7.999.999	76	30.4	Makine ve Metal	16	6.4
8.000.000-40.000.000	126	50.4	Diğer	75	30.0
İşletmede İstihdam Edilen Personel Sayısı					
10-49	189	75.6			
50-249	61	24.4			

3.5.3. MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler

Tablo 3'te KOBİ çalışanlarının MBS kayıt ve belge düzeni ile ilgili ifadeler ve katılım oranları gösterilmektedir.

Tablo 3. MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Bilgiler

İfadeler	N	$\bar{x}$	SS.
Kullanılan muhasebe programı işletmenin ihtiyaçlarını karşılamaktadır	250	4.392	1.032
Muhasebede kayıtlar mevzuata uygun tutulmaktadır	250	4.364	1.082
Muhasebe işlemleri sıklıkla kontrolden geçirilmektedir	250	4.232	1.166
Muhasebe defterlerine sadece sorumlu kişiler ulaşabilmektedir	250	4.188	1.014
İşletmede kayıtları tutanlarla, kontrolünü yapan kişiler farklıdır	250	4.180	1.156
Belgelerin kimler tarafından hazırlanacağı bellidir	250	4.164	1.148
İşletme içi belgelerde mutlaka kontrol ve kayıt ile ilgili paraflar bulunur.	250	4.156	1.152
Belgeler üzerine taraflar mutlaka imza atmaktadırlar	250	4.092	1.246
İşletme içi bilgi akışını sağlayan belgeler yeterlidir	250	4.060	1.185
İşlemler hemen belgelendirilmektedir	250	4.056	1.194
Hesapların nasıl kullanılacağı ile ilgili yönergeler mevcuttur	250	3.956	1.196
Muhasebe işlemleri günlük kaydedilmektedir.	250	3.888	1.306
Muhasebede yardımcı defter kullanımına önem verilmektedir	250	3.880	1.213

MBS kayıt ve belge düzeni ile ilgili görüşler incelendiğinde; KOBİ'ler açısından kullanılan muhasebe programlarını işletmenin ihtiyaçlarını karşıladığı, kayıtların mevzuata uygun tutulduğu ve muhasebe işlemlerinin sık sık kontrol edildiği görüşleri en çok katılım olan görüşler olarak ön plana çıkmaktadır. Hesap kullanım yönergelerinin hazır olduğu, muhasebe kayıtlarının günlük yapıldığı ve yardımcı defter kullanımına önem verilmektedir gibi teknik konularla ilgili ifadelerle katılım oranlarının düşük kaldığı görülmektedir. KOBİ çalışanlarının MBS kayıt ve belge düzeni ile ilgili olarak, KOBİ'lerde ihtiyaç ölçüsünde MBS kayıt ve belge düzeni ile ilgili gerekenlerin yapıldığı yönünde algılarının var olduğu ifade edilebilir.

3.5.4. MBS Personeli İle İlgili Görüşler

Tablo 4'te KOBİ çalışanlarının MBS personeli ile ilgili ifadeler ve katılım oranları gösterilmektedir.

Tablo 4. MBS Personeli İle İlgili Görüşler

İfadeler	N	$\bar{x}$	SS.
Muhasebe personeli muhasebe programını etkin kullanabilmektedir.	250	4.264	1.105
Muhasebede çalışan eleman sayısı yeterlidir	250	4.000	1.218
Muhasebede çalışanlar arasında kesin bir görev dağılımı mevcuttur	250	3.984	1.202
Muhasebede çalışanların hepsi yeterli mesleki yeterliliğe sahiptir	250	3.888	1.193
Muhasebede çalışanlar devamlı hizmet içi eğitim almaktadırlar	250	3.820	1.236

Katılımcıların Muhasebe personeli ile ilgili görüşleri incelendiğinde diğer faktörlerde yer alan ifadelerle katılım oranlarına kıyasla daha düşük oranda katılım gösterdikleri ifade edilebilir. Muhasebe personelinin muhasebe programını etkin kullanabildiği ve çalışan sayısının yeterli olduğu görüşlerine katılım oranları yüksek iken, muhasebe personelinin eğitim durumları ve görev tanımlamalarının yapıldığı görüşlerine katılım oranları düşük seviyede kalmıştır.

MBS personeli ile ilgili sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; KOBİ çalışanları MBS personelini nicelik olarak yeterli görürken, nitelik açısından yeterlilikle ilgili ifadelerle katılım oranları daha düşük seviyede kaldığı ifade edilebilir.

3.5.5. MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler

Tablo 5'te KOBİ çalışanlarının MBS raporları ile ilgili ifadeler ve katılım oranları gösterilmektedir.

Tablo 5. MBS Finansal Raporları İlgili Görüşler

İfadeler	N	$\bar{x}$	SS.
Mal alış ve satışlarıyla ilgili raporlar düzenli olarak hazırlanmaktadır.	250	4.360	0.997
Muhasebe raporları açık ve anlaşılır olarak düzenlenmektedir.	250	4.344	1.045
Mali tablolar mali analize imkân verecek şekilde hazırlanmaktadır.	250	4.248	1.038
Satış raporları düzenli olarak hazırlanmaktadır.	250	4.244	1.154
Stoklarla ilgili raporlar düzenli olarak hazırlanmaktadır.	250	4.236	1.088
Müşteri ve Satıcılarla ilgili raporlar düzenli olarak hazırlanmaktadır.	250	4.216	1.083
Muhasebe kayıtları ve raporları gerçek durumu göstermektedir.	250	4.208	1.187
Düzenli şekilde finansal raporlar hazırlanmaktadır.	250	4.196	1.160
Düzenli olarak işletme bütçeleri hazırlanmaktadır.	250	4.124	1.207
Üretim raporları düzenli olarak hazırlanmaktadır.	250	4.016	1.195

Muhasebe bilgi sistemi finansal raporlar ile ilgili ifadelerine yüksek oranlarda katılım olduğu gözlemlenirken, mal alış ve satışları ile ilgili raporların düzenli olarak hazırlandığı, raporların açık, anlaşılır ve analize uygun olduğu ön plana çıkmaktadır. MBS raporları ile ilgili görüşler genel olarak değerlendirildiğinde; MBS'lerinin ihtiyaç duyulan raporları karşıladığı yönünde bir algı olduğu ifade edilebilir.

3.5.6. MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler

Tablo 6'da KOBİ çalışanlarının MBS'nin işletmeye katkıları ile ilgili ifadeler ve katılım oranları gösterilmektedir.

Tablo 6. MBS'nin İşletmeye Katkıları İle İlgili Görüşler

İfadeler	N	$\bar{x}$	SS.
MBS yöneticilerin muhasebe bilgisi ihtiyaçlarına cevap verebilmektedir	250	4.384	1.004
MBS, performans gelişimine katkı sağlamaktadır.	250	4.204	1.076
MBS işletme paydaşları ile olan bilgi paylaşımına katkı sağlamıştır	250	4.132	1.098
MBS ile işletme sağlıklı bütçe ve planlama sayesinde kârlılığını artırmıştır	250	4.072	1.095
MBS, işletmenin ürün veya hizmet rekabetine yenilik sağlamıştır	250	4.000	1.199
MBS, işletmede kurumsal yönetim ilkeleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmiştir	250	3.992	1.013
MBS, işletmenin performansının değerlendirilmesinde yenilik sağlamıştır	250	3.972	1.124

MBS'nin işletmeye sağladığı katkıları ile ilgili ifadelerle katılım oranları incelendiğinde, MBS'nin yöneticilerin muhasebe bilgi ihtiyaçlarına cevap verebildiği, işletmenin rekabet gücüne ve işletme paydaşları ile bilgi paylaşımına katkı sağladığı ifadeleri yüksek oranda katılımın sağlandığı ifadeler olduğu Tablo 6'da görülmektedir.

MBS'nin işletmeye sağladığı katkıları ile ilgili algılama düzeyleri değerlendirildiğinde; işletmelere genel olarak faydalı olduğu, beklenen katkıları sağladığı ve rekabeti güçlendirdiği yönünde algılarının olduğu ifade edilebilir. Kurumsallaşma ve performans değerlendirilmesine katılım oranları ise, diğer katkı ifadelerine oranla daha düşük seviyede olduğu ifade edilebilir.

3.5.7. Çalışmanın Hipotezleri ve Testleri

Çalışma kapsamında geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir;

H1: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H2: KOBİ çalışanının eğitim durumuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H3: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

- H₄: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₅: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₆: İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₇: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₈: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₉: KOBİ çalışanının eğitim durumuna MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₀: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₁: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₂: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₃: İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₄: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₅: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₆: KOBİ çalışanının eğitim durumuna MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₇: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₈: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₁₉: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₂₀: İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₂₁: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₂₂: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₂₃: KOBİ çalışanının eğitim durumuna MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*
- H₂₄: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*

H₂₅: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₂₆: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₂₇: İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₂₈: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

KOBİ çalışanlarının firmadaki pozisyonlarına ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7 incelendiğinde; KOBİ çalışanlarının “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ile ilgili oluşturulan maddelere katılma durumunda **pozisyonlarına göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın, Muhasebe ve Finans Müdürü olarak çalışan katılımcıların daha fazla katılmasından ileri geldiği tespit edilmiştir.

Buna göre “*H₁: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır*”, “*H₈: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır*”, “*H₁₅: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır*” ve “*H₂₂: KOBİ çalışanının firmadaki pozisyonuna göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır*” $p < 0.05$ olduğundan kabul edilmiştir.

Tablo 7. KOBİ Çalışanının Firmadaki Pozisyonuna ve İfadelere İlişkin Kruskal-Wallis H Tablosu

İfadeler	Firmadaki Pozisyon	N	Mean Rank	X ²	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	Genel Müdür	56	114.21	19.667	0.001<0.05	Kabul
	Genel Müdür Yardımcısı	25	126.56			
	Muhasebe Müdürü	47	159.10			
	Finans Müdürü	21	154.38			
	Muhasebe Personeli	101	109.86			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	Genel Müdür	56	127.72	9.734	0.045<0.05	Kabul
	Genel Müdür Yardımcısı	25	127.46			
	Muhasebe Müdürü	47	146.93			
	Finans Müdürü	21	141.69			
	Muhasebe Personeli	101	110.45			
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	Genel Müdür	56	114.93	17.312	0.002<0.05	Kabul
	Genel Müdür Yardımcısı	25	138.50			
	Muhasebe Müdürü	47	159.00			
	Finans Müdürü	21	137.17			
	Muhasebe Personeli	101	110.13			
MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	Genel Müdür	56	133.76	9.800	0.044<0.05	Kabul
	Genel Müdür Yardımcısı	25	126.06			
	Muhasebe Müdürü	47	125.70			
	Finans Müdürü	21	163.67			
	Muhasebe Personeli	101	112.75			

KOBİ çalışanlarının işletmedeki çalışma pozisyonları incelendiğinde, muhasebe ve finans müdürlerinin MBS işleyiş ve katkıları ile ilgili farkındalıklarının normal olarak üst düzeyde olduğu görülürken, muhasebe personeline düşük olduğu ifade edilebilir.

KOBİ çalışanlarının eğitim durumlarına göre “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ile ilgili oluşturulan maddelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8. KOBİ Çalışanının Eğitim Durumuna ve İfadelere İlişkin Kruskal-Wallis H Tablosu

İfadeler	Eğitim Durumu	N	Mean Rank	X ²	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	Lise	61	107.75	12.394	0.015<0.05	Kabul
	Önlisans	53	151.16			
	Lisans	117	124.13			
	Yüksek Lisans	15	107.80			
	Doktora	4	162.62			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	Lise	61	113.61	3.620	0.460>0.05	Ret
	Önlisans	53	138.21			
	Lisans	117	126.20			
	Yüksek Lisans	15	119.40			
	Doktora	4	140.75			
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	Lise	61	104.00	16.046	0.003<0.05	Kabul
	Önlisans	53	149.25			
	Lisans	117	129.83			
	Yüksek Lisans	15	88.50			
	Doktora	4	149.37			
MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	Lise	61	125.78	7.266	0.122>0.05	Ret
	Önlisans	53	141.24			
	Lisans	117	117.35			
	Yüksek Lisans	15	115.77			
	Doktora	4	187.50			

Tablo 8 incelendiğinde; KOBİ çalışanlarının “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” için oluşturulan maddelere katılma durumunda **eğitim durumlarına göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” maddelerine doktora mezunu olan katılımcıların daha fazla katılmasından ileri geldiği tespit edilmiştir.

Ayrıca “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” maddelerine katılma durumunda **eğitim durumlarına göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın ise önlisans mezunu olan katılımcıların daha fazla katılmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Buna göre “H₂: KOBİ çalışanının **eğitim durumuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.**” ve “H₁₆: KOBİ çalışanının **eğitim durumuna MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.**” Hipotezleri p<0.05 olduğundan kabul edilmiş ancak “H₉: KOBİ çalışanının **eğitim durumuna MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.**” ve “H₂₃: KOBİ çalışanının **eğitim durumuna MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.**” hipotezleri p>0.05 olduğu için reddedilmiştir.

Eğitim durumlarına göre MBS farkındalık oranları incelendiğinde, doktora yapan personelin MBS işleyiş ve katkıları ile ilgili farkındalıklarının diğer personele göre oransal olarak yüksek düzeyde olduğu Tablo 8’de görülmektedir.

İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ile ilgili oluşturulan maddelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9. İşletmenin 2018 Yılı Cirosuna ve İfadelere İlişkin Kruskal-Wallis H Tablosu

İfadeler	2018 Yılı Cirosu	N	Mean Rank	X ²	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	100.000-999.999	48	116.56	6.385	0.041<0.05	Kabul
	1.000.000-7.999.999	76	142.92			
	8.000.000-40.000.000	126	118.40			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	100.000-999.999	48	122.03	0.642	0.726>0.05	Ret
	1.000.000-7.999.999	76	130.95			
	8.000.000-40.000.000	126	123.54			
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	100.000-999.999	48	133.57	2.430	0.297>0.05	Ret
	1.000.000-7.999.999	76	132.06			
	8.000.000-40.000.000	126	118.47			
MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	100.000-999.999	48	119.18	0.597	0.742>0.05	Ret
	1.000.000-7.999.999	76	124.57			
	8.000.000-40.000.000	126	128.47			

Tablo 9'da ise KOBİ çalışanlarının "MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler" için oluşturulan maddelere katılma durumunda işletmelerin 2018 yılı cirolarına **göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın "MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler" maddelerine 2018 yılı cirosu **1.000.000-7.999.999** olan işletmede çalışan katılımcıların daha fazla katılmasından ileri geldiği tespit edilmiştir.

Buna göre; "*H₃: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*" hipotezi p<0.05 olduğu için kabul edilmiş ancak "*H₁₀: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*", "*H₁₇: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*" ve "*H₂₄: İşletmenin 2018 yılı cirosuna göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*" hipotezleri p>0,05 olması nedeni ile reddedilmiştir.

İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre "MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler", "MBS Personeli İle İlgili Görüşler", "MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler" ve "MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler" ile ilgili oluşturulan maddelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10'da görüldüğü üzere KOBİ çalışanlarının "MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler" için oluşturulan maddelere katılma durumunda **işletmede istihdam edilen personel sayısına göre aralarında farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın "MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler" maddelerine 50-249 aralığında personel istihdam edilen KOBİ'lerde çalışan katılımcıların daha fazla katılmasından ileri geldiği tespit edilmiştir.

Tablo 10. İşletmede İstihdam Edilen Personel Sayısı ve İfadelere İlişkin Mann-Whitney U Tablosu

İfadeler	Personel Sayısı	N	Mean Rank	U	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	10-49	189	119.68	4665.000	0.025<0.05	Kabul
	50-249	61	143.52			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	10-49	189	124.91	5653.500	0.820>0.05	Ret
	50-249	61	127.32			
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	10-49	189	119.96	4717.000	0.032<0.05	Kabul
	50-249	61	142.67			
MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	10-49	189	121.78	5060.500	0.150>0.05	Ret
	50-249	61	137.04			

Ayrıca “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” maddelerine katılma durumunda **işletmede istihdam edilen personel sayısına göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın yine aynı şekilde 50-249 aralığında personel istihdam edilen KOBİ’lerde çalışan katılımcıların daha fazla katılmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Buna göre “*H₄: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” ve “*H₁₈: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezleri $p < 0.05$ olduğundan kabul edilmiş ancak “*H₁₁: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” ve “*H₂₅: İşletmede istihdam edilen personel sayısına göre MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezleri $p > 0.05$ olduğu için reddedilmiştir.

Personel sayısı ile ilgili MBS farkındalıkları incelendiğinde MBS işleyiş ve unsurları ile ilgili farkındalıkların personel sayısı daha fazla olan işletmelerde yüksek oranda olduğu diğer bir ifadeyle, işletme büyüklükleri personel sayısı ile orantılı olarak arttığında MBS farkındalığının arttığı ifade edilebilir.

İşletmelerin hukuki statüsüne göre “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ile ilgili oluşturulan maddelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. İşletmenin Hukuki Statüsü ve İfadelere İlişkin Kruskal-Wallis H Tablosu

İfadeler	Hukuki Statü	N	Mean Rank	X ²	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	Anonim Şirket	19	143.71	3.259	0.196 > 0.05	Ret
	Limited Şirket	61	112.93			
	Şahıs Şirketi	170	127.97			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	Anonim Şirket	19	140.87	2.904	0.234 > 0.05	Ret
	Limited Şirket	61	113.16			
	Şahıs Şirketi	170	128.21			
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	Anonim Şirket	19	136.53	1.484	0.476 > 0.05	Ret
	Limited Şirket	61	116.66			
	Şahıs Şirketi	170	127.44			
MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	Anonim Şirket	19	124.05	2.336	0.311 > 0.05	Ret
	Limited Şirket	61	113.55			
	Şahıs Şirketi	170	129.95			

Tablo 11’de işletmelerin hukuki statüleri ile maddeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna göre “*H₅: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*”, “*H₁₂: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*”, “*H₁₉: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” ve “*H₂₆: İşletmenin hukuki statüsüne göre MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezleri $p > 0,05$ olması nedeni ile reddedilmiştir.

İşletmelerin hukuki statülerine göre MBS farkındalıkları arasında fark olduğu ile ilgili hipotezler ret olunmakla birlikte, Anonim Şirket çalışanlarının MBS farkındalıklarının diğer hukuki statüdeki işletme çalışanlarına göre fazla olduğu, ortalama değerlerde görülmektedir.

İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS’nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ile ilgili oluşturulan maddelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. İşletmede Kullanılan Teknoloji Düzeyi ve İfadelere İlişkin Mann-Whitney U Tablosu

İfadeler	Teknoloji Düzeyi	N	Mean Rank	U	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	İleri	62	122.68	5653.000	0.723>0.05	Ret
	Orta	188	126.43			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	İleri	62	122.86	5664.500	0.739>0.05	Ret
	Orta	188	126.37			
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	İleri	62	121.97	5609.000	0.656>0.05	Ret
	Orta	188	126.66			
MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	İleri	62	126.29	5779.000	0.921>0.05	Ret
	Orta	188	125.24			

Tablo 12 incelendiğinde ise aynı şekilde işletmelerde kullanılan teknoloji düzeyi ile ifadeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Buna göre “ H_6 : İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.”, “ H_{13} : İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.”, “ H_{20} : İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.” ve “ H_{27} : İşletmede kullanılan teknoloji düzeyine göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.” hipotezleri $p>0,05$ olması nedeni ile reddedilmiştir.

İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ile ilgili oluşturulan maddelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin analizleri Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13 incelendiğinde, işletmelerin dâhil oldukları sektör grupları ile “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” için oluşturulan maddelere katılma durumunda **işletmelerin dâhil oldukları sektör gruplarına göre aralarında farklılık bulunmaktadır.** Bu farklılığın “MBS Kayıt ve Belge Düzeni ile İlgili Görüşler” maddelerine tekstil sektöründe yer alan KOBİ'lerde çalışan katılımcıların daha fazla katılmasından ileri geldiği tespit edilmiştir.

Tablo 13. İşletmenin Dâhil Olduğu Sektör Grubu ve İfadelere İlişkin Kruskal-Wallis H Tablosu

İfadeler	Sektör	N	Mean Rank	X ²	Sig.	Sonuç
MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler	Tekstil	35	149.66	19.240	0.007<0.05	Kabul
	Gıda	79	136.09			
	Plastik	13	118.77			
	Ağaç Ürünleri	5	48.30			
	Taş Toprak	15	146.43			
	Otomotiv	12	85.83			
	Makine ve Metal	16	101.50			
	Diğer	75	116.66			
MBS Personeli İle İlgili Görüşler	Tekstil	35	134.03	9.756	0.203>0.05	Ret
	Gıda	79	130.91			
	Plastik	13	82.85			
	Ağaç Ürünleri	5	108.40			
	Taş Toprak	15	153.43			
	Otomotiv	12	124.25			
	Makine Metal	16	102.34			
	Diğer	75	123.91			

İfadeler	Sektör	N	Mean Rank	X ²	Sig.	Sonuç
MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler	Tekstil	35	152.93	9.043	0.250>0.05	Ret
	Gıda	79	124.56			
	Plastik	13	127.38			
	Ağaç Ürünleri	5	79.80			
	Taş Toprak	15	131.60			
	Otomotiv	12	117.12			
	Makine Metal	16	131.97			
	Diğer	75	115.15			
MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler	Tekstil	35	137.23	5.144	0.642>0.05	Ret
	Gıda	79	124.96			
	Plastik	13	129.54			
	Ağaç Ürünleri	5	84.10			
	Taş Toprak	15	131.63			
	Otomotiv	12	105.79			
	Makine Metal	16	104.72			
	Diğer	75	129.01			

Ancak “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ifadeleri bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını belirlediği görülmektedir. Buna göre “*H₇: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezi $p<0.05$ olduğundan kabul edilmiştir. Ancak “*H₁₄: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS Personeli İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*”, “*H₂₁: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” ve “*H₂₈: İşletmenin dâhil olduğu sektör grubuna göre MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezleri $p>0.05$ olması nedeni ile reddedilmiştir.

4. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

İşletmeler, karlılıkla büyümeyi ve sürekliliği sağlayabilmektedir. İşletmeler belirtilen amaçları doğrultusunda, değişerek gelişen rekabet ortamlarında faaliyetlerini sürdürmek zorundadırlar. Bu kapsamda, içinde bulunduğumuz teknoloji ve iletişim çağının gerekleri olarak, sürekli kendilerini güncellemeleri ve kendilerinden beklentilere cevap verebilir konumda olmaları gerekmektedir. Rekabet ortamında müşterilerin farklı mal ve hizmet talepleri şeklinde işletmelerin karşısına çıkan beklentiler, işletme paydaşları için de ihtiyaç duyulan bilgilerin zamanında karşılanabilmesi olarak çıkmaktadır. Bu noktada işletme bilgi sistemlerinin ve özellikle en eski ve önemlisi olan muhasebe bilgi sistemlerince üretilen bilgilere duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

MBS'nin KOBİ'lerde farkındalığının tespiti üzerine yapılan çalışmada MBS farkındalığı; MBS kayıt düzeni ve belgeleri, personeli, raporları katkıları olmak üzere dört farklı kategoride gruplandırılan ifadeler üzerinden farkındalık ölçülmeye çalışılmıştır. Gruplar bazında, MBS çıktısı olan finansal raporlarla ilgili farkındalık oranlarının diğerlerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Farkındalık oranları yüksek olan ifadeler olarak; Muhasebe programlarının işletmenin ihtiyaçlarına cevap verebildiği, MBS personelinin muhasebe programlarını etkin kullanabildiği, alış-satış raporlarının düzenli olarak hazırlandığı ve MBS'nin yöneticilerin muhasebe bilgisi ihtiyaçlarına cevap verebildiği, ifadeleri ön plana çıkmaktadır.

Hipotez test sonuçları değerlendirildiğinde; KOBİ çalışanlarının “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler”, “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” ve “MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” ifadelerinin bazılarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunan sonuçlar tespit edilmiştir.

Muhasebe müdürü olarak çalışan katılımcıların “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler”, “MBS Personeli İle İlgili Görüşler” ve “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” kapsamındaki maddelere katılma oranının diğer katılımcılardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Finans müdürü olarak çalışan katılımcıların da “MBS'nin İşletmeye Sağladığı Katkılarla İlgili Görüşler” maddelerine katılma oranının diğer katılımcılardan daha fazla olduğu belirlenmiştir. MBS ile ilişkili olan personelin diğer çalışanlara göre MBS farkındalıklarının daha fazla olduğu normal bir sonuç olduğu ifade edilebilir.

“MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” ve “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” maddelerine katılma durumunda eğitim durumlarına göre, doktora mezunu olan katılımcıların diğer katılımcılardan daha fazla katıldığı tespit edilmiştir.

“MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” maddelerine katılma durumunda işletmelerin 2018 yılı cirolarına göre, 2018 yılı cirosu 1.000.000-7.999.999 olan işletmede çalışan katılımcıların, diğer katılımcılardan daha fazla katıldığı tespit edilmiştir.

50-249 aralığında personel istihdam eden KOBİ'lerin “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” ve “MBS Finansal Raporları İle İlgili Görüşler” kapsamındaki maddelere katılma durumunda diğer katılımcılardan daha fazla katıldıkları tespit edilmiştir.

Son olarak işletmelerin dâhil oldukları sektör gruplarına göre karşılaştırılma yapıldığında ise “MBS Kayıt ve Belge Düzeni İle İlgili Görüşler” maddelerine katılma durumunda tekstil sektöründe yer alan KOBİ'lerde çalışan katılımcıların diğer katılımcılardan daha fazla katılıma sahip oldukları belirlenmiştir.

MBS diğer bilgi sistemleri ile birlikte işletmelerin hedeflere ulaşabilmeleri için gereklidir. MBS işleyiş ve katkısının artırılabilmesi için, KOBİ'ler kendi işletme yapılarına uygun MBS geliştirmeli ve diğer bilgi sistemleri ile entegre çalışabilecek şekilde organizasyonlarını geliştirmelidirler. Bu noktada bilgi sistemlerinin temel unsuru olan çalışanların, çalıştıkları bölüm dışında diğer bölümlerin bilgi sistemlerinin farkındalıkları işletmeleri hedeflere daha kolay ulaşabilmelerine katkı sağlayacaktır. Farkındalığın artırılabilmesi için, hizmet içi eğitimlerde işletmelerin tüm bilgi sistemleri ve özellikle bilgi sistemleri arası bilgi iletişim ve etkileşiminde etkili olan MBS ile ilgili eğitimlere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akgün, A. İ. ve Kılıç, S. (2013). Muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetiminin etkinliği üzerindeki etkisi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 21-36.
- Atabey, A., Parlakkaya, R., Kurşunel, F. ve Alagöz, A. (2003). *Ticaret ve muhasebe belgeleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Atalay, A. (2019). *Kobilerde karar alma süreçlerinde muhasebe bilgi sisteminin etkinliği üzerine bir araştırma: Sivas OSB örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Atmaca, M. ve Akar, E. (2016). İşletmelerde muhasebe bilgi sisteminin etkinliğinin değerlendirilmesi üzerine Çanakkale ilinde bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(1), 146-164.
- Bayraktaroğlu, H., Sarıtaş A. ve Kalkan A. (2015). KOBİ'lerde yöneticilerin muhasebe bilgi sistemini kullanım düzeylerinin araştırılması: Burdur ilinde bir uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52(606), 9-21.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demir, Ö. ve Tanyıldızı, İ. (2018). Üretici KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin farkındalığı: Elazığ ilinde yapılan bir uygulama. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, V(2), 137-162.
- Dinç, E. ve Varıcı, İ. (2008). Muhasebe bilgi sisteminin kurumsallaşma düzeyine etkisi: Sanayi işletmeleri üzerine bir araştırma, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 67-85.
- Erdoğan, A. (2018). *KOBİ'lerde kurumsallaşma düzeyinin muhasebe bilgi sistemi üzerine etkisi: İstanbul'da faaliyet yürüten imalatçı KOBİ'ler üzerine bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.

- Esmeray, A. ve Buluş Dağlı, E. (2017). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde (KOBİ) muhasebe bilgi sistemi: Kayseri’de faaliyet gösteren işletmeler üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 748-769.
- Gökçen, H. (2007). *Yönetim bilgi sistemleri*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Gökdeniz, Ü. (2005). İşletmelerde muhasebe bilgi sistemine yaklaşım. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), 86-94.
- Grande, E. U., Estebanez, R. P. ve Colomina, C. M. (2011). The impact of accounting information systems (AIS) on performance measures: Empirical evidence in Spanish SME’s. *The International Journal of Digital Accounting Research*, 11, 25-43.
- Hacıhasanoğlu, T. ve Erdoğan, A. (2019). KOBİ’lerde kurumsallaşma düzeyinin muhasebe bilgi sistemi üzerine etkisi: İstanbul’da faaliyet yürüten imalatçı KOBİ’ler üzerine bir araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 79-102.
- KOSGEB. (2019). Müdürlüklerimizden, Isparta KOSGEB Müdürlüğü, *KOSGEB’le Daha Güçlü Dergisi*, (41) Ocak, 53-54.
- Köse, Y. (2009). KOBİ’lerde finansal raporlamanın amaçları ve muhasebe bilgilerinin kullanım düzeyine ilişkin Batı Karadeniz araştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (41), 114-121.
- Mizrahi, R. (2011). KOBİ’lerde muhasebe bilgi sisteminin etkin kullanımını üzerine bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 307-316.
- Neogy, T. K. (2014). Evaluation of efficiency of accounting information systems: A study on mobile telecommunication companies in Bangladesh, *Global Disclosure And Economics and Business*, 3(1), 40-55.
- Romney, M. B., Steinbart, P. J. ve Cushing, B. E. (1997). *Accounting information systems*. Seventh Edition, Addison-Wesley Publishing Co.
- Sevim, Ş. (2006). *Muhasebe bilgi sistemi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayın No:13.
- Sürmeli F. (Ed.). (2007). *Muhasebe bilgi sistemi*. 1.Baskı, Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1644.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.